
האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

בצל הסהר- חיי היהודים בימי הביניים בארצות האסלאם - 13322

תאריך עדכון אחרון 15-09-2018

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 2

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: היסטוריה של עם ישראל ויהדות זמננו

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר ב'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): פרופ' ישראל יובל

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: israely@savion.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: יום ד' 14:30-16:00

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

- הקורס יעסוק בהיסטוריה של היהודים שחיו, פעלו ויצרו בארצות האסלאם.
- קורס זה הינו חלק ב' של הקורס "בצל הסהר והצלב - חיי היהודים בימי הביניים בארצות האסלאם ובאירופה הנוצרית". בסמסטר א' התקיים חלקו הראשון ("חיי היהודים בימי הביניים: בצל הצלב).

מטרות הקורס:

היכרות ראשונית עם הנושא, היכרת עם המחקר הבסיסי בנושא ועם המקורות העומדים לרשות החוקר והתלמיד

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:
לקרוא, להבין ולדון על מקורות משניים בנושא הקורס

דרישות נוכחות (%):

100%

שיטת ההוראה בקורס: הרצאות פרונטליות בליווי מצגות

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

1. כיבושי האסלאם
2. העולם היהודי בעקבות כיבושי האסלאם - השינוי במעמד היהודים; היהודים תחת עמר והאמאיים; החליפות העבאסית; מעמד היהודים בספרד האמאית ולאחר התפצלות הנסיכויות; יהודי המגרב ומצרים תחת שלטון הפאטמים ונאמניהם.
3. ההנהגה המרכזית בארץ ישראל ובבל - הישיבה בא"י ובבבל; ראשות הגולה וראשי ישיבות; מרחבי ה"רשויות"; השלטון העצמי; ביטויים של הנהגה מרכזית במעשה, בסמל ובמיתוס.
4. פולמוס היהדות-איסלאם - מוצא האסלאם מן הנצרות והיהדות ומה שביניהן; חיי מוחמד וראשית האסלאם; יחסו של מוחמד אל היהודים.
5. תמורות בחיי היהודים תחת שלטון האסלאם - גזירות קנ"א בקאסטיליה ובאראגון; בעיית האנוסים; תקנות ואליאדוליד מ-1412; ויכוח טורטוסה ותוצאותיו; כינוס באי כוח הקהילות מקאסטיליה ב-1432; הוויכוח סביב בעיית האנוסים; עליית המלכים הקאתולים והקמת האינקוויזיציה; מדיניות המלכים הקאתולים כלפי היהודים; הגירוש ותוצאותיו; גירוש פורטוגל וגזירת השמד.
6. יהדות האימפריה העות'מנית - מגורשי ספרד: קליטתם, התארגנותם, פעילותם החברתית והרוחנית; הישוב בא"י.
7. גניזת קהיר: מקור ייחודי להכרת ההיסטוריה היהודית בימי הביניים
8. הקהילה היהודית בארצות האסלאם - רעיונות היסוד של הקהילה; זיקתה לעיר ולקורפורציות העירוניות; מוסדותיה של הקהילה המקומית.
9. מסגרת הקיום: כלכלה ומסחר - פרנסות יהודיות "מסורתיות"; מקום היהודים במדינה ובחברה;

- היהודים במסחר הבין לאומי; מחיות היהודים בעיני עצמם ובעיני בני זמנם שאינם יהודים.
10. המעמד המשפטי של יהודים בארצות האסלאם - משמעות השינויים בארצות האסלאם; המגרב המיוחד ויחסו למיעוטים; המקלט במצרים הפאטמית, האיובית והממלוכית; מרכז הח'ליפות ערב הגעת המונגולים; יהודים תחת שלטון הממלוכים; נסיונות מימושם של תנאי החסות; בין מעמד בטחוני למעמד משפטי; שליט והמון.
11. המשפחה היהודים בארצות האסלאם
12. תרבות חומרית
13. תנועות רוחניות ויצירה רוחנית - הישגיה של תקופת הגאונים; מפעלי הפסיקה המקובצים במזרח ובמערב; המאפיינים של התרבות היהודית-הערבית של ימי הביניים; לשאלת "תור הזהב" של תפוצות מסוימות; הקראים והתנועות המשיחיות במזרח.

חומר חובה לקריאה:

1. כיבושי האסלאם

- חוה לצרוס-יפה, אסלאם-יהדות- יהדות אסלאם, תל אביב, אוניברסיטה משודרת, 2003.

2. העולם היהודי בעקבות כיבושי האסלאם

- הקראן, סורה ט: פרשת התשובה, תרגום י"י ריבלין, תל-אביב תשכ"ג, עמ' 183 - 202; תרגום א' רובין, תל אביב 2005: סורה 9, ההצהרה, עמ' 152 - 168.

3. ההנהגה המרכזית בארץ ישראל ובבל

- מנחם בן ששון, 'ההנהגה העצמית של היהודים בארצות האסלאם במאות ה-7 עד ה-12', בתוך: א' גרוסמן ו' קפלן (עורכים), קהל ישראל. השלטון העצמי היהודי לדורותיו, כרך ב', ירושלים תשס"ב, עמ' 11 - 55

4. פולמוס היהדות-איסלאם

- S.D. Goitein, *A Mediterranean Society, II*, Los Angeles 1970, pp. 380-394
- von Grunebaum, 'Eastern Jewry under Islam', *Viator, II* (1971), pp. 365-372

5. תמורות בחיי היהודים תחת שלטון האסלאם

- יצחק בער, תולדות היהודים בספרד הנוצרית, עמ' 284 - 318, 323 - 358, 364 - 390, 401 - 474

6. יהדות האימפריה העות'מנית ומגורשי ספרד

- חיים הלל בן-ששון, 'דור גולי ספרד על עצמו', בתוך: הנ"ל, רצף ותמורה, תל-אביב תשמ"ד, עמ' 198 - 238, 445 - 468

7. גניזת קהיר: מקור ייחודי להכרת ההיסטוריה היהודית בימי הביניים

- S.D. Goitein, *The Cairo Geniza, Mediterranean Society, vol I*, introduction

8. הקהילה היהודית בארצות האסלאם

- מנחם בן ששון, "ההנהגה העצמית של היהודים בארצות האסלאם במאות ה-7 עד ה-12" בתוך: א.גרוסמן, י.קפלן (עורכים), קהל ישראל: השלטון העצמי היהודי לדורותיו, ירושלים 2004, כרך ב', עמ'

11-55.

9. מסגרת הקיום: כלכלה ומסחר

• ח"ה בן ששון, פרקים בתולדות היהודים בימי הביניים, תל-אביב תשי"ח, עמ' 54 - 73

10. המעמד המשפטי של יהודים בארצות האסלאם

• ד' קורקוס, 'לאופי יחסם של שליטי האלמוחדון ליהודים', ציון, לב (תשכ"ז), עמ' 137 - 160

11. המשפחה היהודים בארצות האסלאם

• מ.ע. פרידמן, ההלכה כעדות לחיי המין אצל היהודים שבארצות האסלאם בימי הביניים: כיסוי הפנים ונישואי 'מתעה', פעמים

12. תרבות חומרית

• S. D. Goitein, *A Mediterranean Society; The Jewish Communities of the Arab World as Portrayed in the Documents of the Cairo Geniza*, Berkeley, Los Angeles and London, 1967-1988. vol I, pp. 1-74; vol II, pp. 1-23, 273-402; vol. III, pp. 1-47, 312-361; vol. IV, pp. 1-47, 150-261.

13. תנועות רוחניות ויצירה רוחנית

• ש' אסף, תקופת הגאונים וספרותה, ירושלים תשט"ו, עמ' קלג-קעט

חומר לקריאה נוספת:

1. כיבושי האסלאם

• שלום בארון, הרהורים על הדמוגרפיה ההיסטורית היהודית בימי קדם ובימי הביניים, תל-אביב, הוצאת יבנה, 1970

• אלברט חוראני, היסטוריה של העמים הערביים, עמ' 220-49.

• קלוד כאהן, האסלאם מלידתו עד תחילת האימפריה העות'מאנית, תל אביב 1995, עמ' 19-380

2. העולם היהודי בעקבות כיבושי האסלאם

• C. Cahen, 'Dhimma', *Encyclopedia of Islam*, II, 1983, pp. 227-231

• E. Ashtor, 'Dhimma', *Encyclopaedia Judaica*, V, pp. 1604-1606

• מרק כהן, בצל הסהר והצלל - היהודים בימי הביניים, חיפה ולוד, תשס"א, עמ' 97 - 127

• דוד קורקוס, 'לאופי יחסם של שליטי האלמוחדון ליהודים', ציון, לב (תשכ"ז), עמ' 137 - 160

• מנחם בן ששון, 'לזהותם היהודית של האנוסים. עיון בהשתמדות בתקופת האלמוחדון', פעמים, 42 (1990), עמ' 16 - 37

• יוסי דרורי, 'פני התקופה - א"י במדינה הממלוכית', בתוך: א' כהן (עורך), ההיסטוריה של א"י, ז, עמ' 11 - 58

• יוסף הקר, 'שיטת ה"סורג'ון" והשפעתה על החברה היהודית באימפריה העות'מאנית במאות הט"ו הי"ז', ציון, נה (תש"ן), עמ' 27 - 82

3. ההנהגה המרכזית בארץ ישראל ובבל

• חיים הלל בן ששון, פרקים בתולדות עם ישראל בימי הביניים, תל-אביב תשי"ח, עמ' 84 - 108

• אברהם גרוסמן, ראשות הגולה בבבל בתקופת הגאונים, ירושלים תשמ"ד, עמ' 45 - 57, 75 - 80, 97 - 99

• משה גיל, ארץ ישראל בתקופה המוסלמית הראשונה, תל אביב תשמ"ג, כרך א', עמ' 405-625

4. פולמוס היהדות-איסלאם

• אברהם גרוסמן, 'יחסי איבה ליהודים על רקע כלכלי וחברתי בח'ליפות המוסלמית במאות התשיעית והעשירית', בתוך: ש' אלמוג (עורך), שנאת ישראל לדורותיה, ירושלים תש"ם, עמ' 193 - 210

• מרק כהן, בצל הסהר והצלל - היהודים בימי הביניים, חיפה ולוד, תשס"א, עמ' 97 - 127

5. תמורות בחיי היהודים תחת שלטון האסלאם

• חיים ביינארט, 'השמד הגדול. בעיית האנוסים וגורלם במאה הט"ו', בתוך: ח' ביינארט (עורך), מורשת ספרד, ירושלים תשנ"ב, עמ' 280 - 308

• חיים ביינארט, 'גירוש ספרד - גורמים ותוצאות', שם, 384 - 407

• מנחם בן ששון, 'לזהותם של האנוסים-עיון בהשתמדות בתקופת האלמוחדון', פעמים 42 (תש"ן), עמ' 16-37.

6. יהדות האימפריה העות'מנית ומגורשי ספרד

• חיים גרבר, 'יהודי האימפריה העות'מנית במאות ה-16 - 17', כלכלה וחברה, ירושלים תשמ"ג, עמ' 9 - 76

• יוסף הקר, "'הרבנות הראשית" באימפריה העות'מנית במאות הט"ו והט"ז', ציון, מט (תשמ"ד), עמ' 225 - 255

• יוסף הקר, 'יוצאי ספרד באימפריה העות'מנית במאה הט"ז - קהילה וחברה', בתוך: ח' ביינארט (עורך), מורשת ספרד, ירושלים תשנ"ב, עמ' 460 - 478

7. גניזת קהיר: מקור ייחודי להכרת ההיסטוריה היהודית בימי הביניים

• אלינוער ברקת, עם ישראל תחת שלטון האסלאם במאות ז'יב', תל אביב, אוניברסיטה משודרת, 2007.

• מרים פרנקל, "כתיבת ההיסטוריה של יהודי ארצות האסלאם בימי הביניים; ציוני דרך וסיכויים", פעמים 92 (תשס"ב), עמ' 23-61.

• מרים פרנקל, "רשימות ספרים מן הגניזה כמקור להיסטוריה חברתית ותרבותית באגן הים התיכון", תעודה, טו' (תשנ"ט), עמ' 333-350.

8. הקהילה היהודית בארצות האסלאם

• חיים הלל בן ששון, "מורשת יהדות המזרח- העניין, בעיותיו ואפשרויותיו", פעמים 1 (תשל"ט), עמ' 85-97.

• רון ברקאי, מדע, מגיה ומיתולוגיה בימי הביניים, ירושלים 1987, עמ' 7-36

• מרים פרנקל, "שאון גלי נעורים; על התבגרות ומתבגרים בחברה היהודית בארצות האסלאם בימי הביניים", זמנים 102 (2008), עמ' 8-17

9. מסגרת הקיום: כלכלה ומסחר

• מ' גיל, א"י בתקופה המוסלמית הראשונה, א, תל-אביב תשמ"ג, עמ' 184 - 230

10. המעמד המשפטי של יהודים בארצות האסלאם

• מ' בן ששון, 'לזהותם היהודית של האנוסים. עיון בהשתמדות בתקופת האלמוחדון', פעמים, 42 (1990), עמ' 16 - 37

• י' דרורי, 'פני התקופה - א"י במדינה הממלוכית', בתוך: א' כהן (עורך), ההיסטוריה של א"י, ז, עמ'

- י' הקר, 'שיטת ה"סורג'ון" והשפעתה על החברה היהודית באימפריה העות'מאנית במאות הט"ו-הי"ז', ציון, נה (תש"ן), עמ' 27 - 82
- מרק כהן, בצל הסהר והצלב; היהודים בימי הביניים, חיפה 2000.
- ברנרד לואיס, היהודים בעולם האסלאם, ירושלים 1996, עמ' 11-99.

11. המשפחה היהודים בארצות האסלם

- אברהם גרוסמן, חסידות ומורדות, פרק שני: גיל הנישואין, זלמן שז"ר 2001
- יואל קרמר, אגרות נשים מן הגניזה הקהירית: סקירה כללית. אשנב לחייהן של נשים בחברות יהודיות. ירושלים, תשנ"ה
- R. L. Melammed, He said, she said: a woman teacher in twelfth-century Cairo. *AJS Review*, 22,1(1997), 19-35.
- מרים פרנקל קהילת יהודי חלב במאות י"א-י"ב; בין אחדות לייחוד", פעמים 61 (תשנ"ד), עמ' 57-74.
- עודד זינגר, "כאשר זאת שאתי אינה אתי": נישואי מרחק בגניזת קהיר. פעמים, 121 (תש"ע) 7-66

12. תרבות חומרית

- סטיבן וסרסטרום, "הפרק שטרם כתב: הערות לקראת היסטוריה חברתית ודתית של המגיה במסמכי גניזת קהיר", פעמים 85 (תשס"א), עמ' 43-61.

13. תנועות רוחניות ויצירה רוחנית

- י' טברסקי, 'ספר משנה תורה לרמב"ם - מגמתו ותפקידיו', דברי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, ה'1/ (תשל"ב), עמ' 1 - 22
- ע' פליישר, 'הרהורים בדבר אופיה של שירת ישראל בספרד', פעמים, 2 (תשל"ט), עמ' 15 - 20
- מ' גיל, ארץ ישראל בתקופה המוסלמית הראשונה (634 - 1099), א, תל-אביב תשמ"ג, עמ' 627 - 664
- י' ארדר, אבלי ציון הקראים ומגילות קומראן, תל אביב תשס"ד, עמ' 33-98
- ח"ה בן ששון, פרקים בתולדות עם ישראל בימי הביניים, תל אביב תשכ"ט, עמ' 156 - 171
- א"ז אשכולי, התנועות המשיחיות בישראל, ירושלים תשמ"ח (הדפסה חוזרת), עמ' 93 - 103, 137 - 146
- מרים פרנקל, האוהבים והנדיבים-עילית מנהיגה בקרב יהודי אלכסנדריה בימי הביניים, ירושלים 2007, עמ' 153-201.

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי :

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה	100 %
הרצאה	0 %
השתתפות	0 %
הגשת עבודה	0 %
הגשת תרגילים	0 %
הגשת דו"חות	0 %
פרויקט מחקר	0 %
בחנים	0 %
אחר	0 %

מידע נוסף / הערות: